

ОРГАНІЗАЦІЯ, МЕТОДИКА Й АНАЛІЗ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖАХ

ORGANIZATION, METHODOLOGY AND ANALYSIS OF RESEARCH AND EXPERIMENTAL WORK CONCERNING THE SOCIO-CULTURAL COMPETENCE FORMATION OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN PEDAGOGICAL COLLEGES

Стаття присвячена одній з актуальних проблем формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах. У статті представлено результати експериментального впровадження в освітній процес педагогічних коледжів виокремлених педагогічних умов і структурно-функціональної моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах. Проведено якісний аналіз одержаних результатів з позитивним висновком щодо дієвості визначених педагогічних умов та авторської структурно-функціональної моделі. Запропонована класифікація рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі професійно підготовки в педагогічних коледжах містить чотири рівні: проблемно-творчий, продуктивно-пошуковий, оптимально-допустимий, нормативно-базовий. На основі кількісних і якісних показників було проведено порівняльний аналіз одержаних проміжних і кінцевих результатів педагогічного експерименту. Достовірність результатів дослідження забезпечувалася використанням статистичних методів опрацювання результатів дослідницької роботи. Проведений аналіз результатів формувального етапу експерименту в контрольних та експериментальних групах свідчить про результативність впровадження в процес професійної підготовки в педагогічних коледжах науково обґрунтованих педагогічних умов і структурно-функціональної моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи управління цим процесом, навчальних і методичних посібників, практичних рекомендацій, розроблених автором дослідження, що дозволяє ефективно формувати соціокультурну компетентність студентів такого профілю у подальшому.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, майбутні вчителі початкової

школи, дослідно-експериментальна робота, контрольна група, експериментальна група.

The article is devoted to one of the current issues – the socio-cultural competence formation of the future primary school teachers in pedagogical colleges. The results of experimental implementation of the defined pedagogical conditions, as well as the structural and functional model for the socio-cultural competence formation of the future primary school teachers in pedagogical colleges, into the educational process of pedagogical colleges have been represented in the article. A qualitative analysis of the obtained results, with a positive conclusion regarding the validity of the defined pedagogical conditions and the author's structural and functional model, has been carried out. The proposed classification for the levels of socio-cultural competence formation of the future primary school teachers in the process of professional training in pedagogical colleges includes four levels: problematic and creative; productive and exploratory, optimal and acceptable, normative and basic. On the basis of quantitative and qualitative indicators, a comparative analysis of the obtained intermediate and final results of the pedagogical experiment has been conducted. The reliability of the survey results was ensured by the usage of statistical methods for processing the research results. The conducted analysis of the results of the formative stage of the experiment, in the control and experimental groups, indicates the efficiency of the implementation into the professional training process in pedagogical colleges the scientifically substantiated pedagogical conditions as well as the structural and functional model for the socio-cultural competence formation of the future primary school teachers in pedagogical colleges, management of this process, author-developed educational and methodical manuals, practical recommendations, allowing to form socio-cultural competence of such profile students effectively in the future.

Key words: socio-cultural competence, future primary school teachers, experimental work, control group, experimental group.

УДК 378.011.3–051:373.3–047.22
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-13-1-21>

Котубей В.Ф.,
викладач історії
Гуманітарно-педагогічного коледжу
Мукачівського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У сучасних умовах розбудови держави, соціально-економічних змін, реформування системи освіти на гуманістичних та демократичних засадах, модернізації національної школи суспільство не влаштує існуючий рівень готовності випускників педагогічних навчальних закладів до професійної діяльності. Перед педагогічною системою особливо гостро постала проблема вдосконалення роботи педагогічних навчальних закладів усіх рівнів акредитації щодо підготовки майбутніх

учителів, зокрема й початкових класів, з високим рівнем професіоналізму, творчої активності, які відповідально ставилися би до результатів свого навчання та підготовки до майбутньої професійної діяльності. Підвищений інтерес до проблеми професійної підготовки студентів педагогічних коледжів викликаний тим, що якість такої підготовки все частіше не зовсім відповідає сучасним вимогам, які висувуються до педагога, оскільки випускники не завжди здатні вирішувати професійні завдання у власній початковій педагогічній діяльності. Це

зумовлено тим, що професійна підготовка студентів у педагогічному коледжі є традиційною моделлю соціального замовлення, зверненою до навчальної системи середньої професійної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у закладах вищої освіти надавалося значної уваги в педагогічній теорії, зокрема, таким її аспектам, як: філософія сучасної освіти (В. Андрущенко, В. Бондар, В. Кремень, В. Огнев'юк); теоретичні й методологічні основи компетентнісного підходу (Н. Бібік, О. Дубасенюк, В. Лозова, С. Сисоєва, О. Савченко, О. Пометун, Л. Хоружа); впровадження нових педагогічних технологій у процес підготовки майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої освіти (В. Желанова, О. Комар, О. Матвієнко, С. Стрілець); практичний підготовці майбутніх учителів початкової школи в Україні та за кордоном (У. Кіреєва, О. Лавриненко, В. Сморчкова); особливостям підготовки майбутніх учителів початкової школи до виховної роботи (О. Кучерявий); проблемам формування дослідницьких і діагностичних умінь учителів початкової школи (С. Балашова, А. Григор'єв, Л. Коржова, С. Мартиненко, О. Мельник); розвитку професійної активності вчителів початкової школи (О. Кіліченко, Л. Онищук, М. Марусинець). До проблеми визначення сутності поняття соціокультурної компетентності звертаються у своїх наукових розвідках Н. Білоцерківська, О. Бірюк, Н. Гордуз, Р. Гришкова, І. Закір'янова, М. Писанко, С. Шехавцова. Водночас теоретичний аналіз наукових досліджень дав підстави стверджувати, що проблема формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи у педагогічних коледжах не стала предметом окремого наукового дослідження у теоретичному та в практичному аспектах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Теоретичний аналіз проблеми дослідження та наші роздуми щодо неї спонукали нас до рішення провести педагогічне дослідження на предмет пошуків шляхів формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах.

Мета статті полягає у висвітленні результатів дослідно-експериментального дослідження щодо формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах та її узагальнених результатів.

Виклад основного матеріалу. Підґрунтям дослідно-експериментальної роботи стало визначення соціокультурної компетентності майбутнього вчителя початкових класів та її структури, що розуміється нами як інтегративний особистісний ресурс, до якого входять сукупність соціокультурних знань, умінь, навичок; система соціо-

культурних компетенцій, якими повинен оволодіти майбутній фахівець; культурний досвід особистості; культурно-орієнтовані спеціальні професійні знання; досвід спілкування, а також особистісне ставлення до фактів соціокультурної діяльності з молодшими школярами. Установлена нами чотирьохкомпонентна структура соціокультурної компетентності, яка охоплює аксіологічно-мотиваційний, культурно-когнітивний, комунікативно-діяльнісний, особистісно-рефлексивний компоненти, дозволила розробити етапність і напрями проведення експериментального дослідження.

Для забезпечення об'єктивності результатів педагогічного експерименту, дослідно-експериментальна робота здійснювалася впродовж 2016–2019 рр. на базі педагогічних коледжів за трьома етапами:

1) на першому етапі (2016–2017) – вивчено стан розробки проблеми у філософській, психологічній, педагогічній науковій літературі; проаналізовано навчально-програмну документацію закладів освіти, зокрема, навчальні плани, програми, зміст навчальних дисциплін; обґрунтовано об'єкт, предмет, гіпотезу, визначено завдання дослідження; сформульовано теоретико-методологічні засади; здійснено добір та розроблено відповідний діагностичний інструментарій для дослідження рівнів сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах;

2) на другому етапі (2017–2018) – обґрунтовано вибір кількості досліджуваних, визначено рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах (початкове діагностування); обґрунтовано педагогічні умови та структурно-функціональну модель формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах; розроблено технологію формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах; виділено й обґрунтовано структурні компоненти соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи; підготовлено навчальний спецкурс з метою впровадження технології; проведено констатувальний етап експерименту;

3) на третьому етапі (2018–2019) – проведено експеримент, визначено підсумковий рівень сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи (вихідне діагностування), проведено порівняльний та статистичний аналіз експериментальних даних; сформульовано загальні висновки; визначено перспективи подальших наукових пошуків. Формувальний експеримент спрямовувався на перевірку ефективності технології формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах.

Педагогічним експериментом було охоплено 420 студентів п'яти педагогічних коледжів країни, які навчалися протягом усього періоду проведення дослідно-експериментальної роботи та 25 викладачів. З усіма учасниками експерименту проводився інструктаж, ознайомлення з метою, завданнями, етапами та умовами проведення дослідно-експериментальної роботи, методами вимірювання необхідних параметрів протягом усіх етапів.

Експериментальна та контрольна групи по 210 студентів у кожній формувалися таким чином, щоб умови проведення експерименту в кожній групі були максимально однаковими. Вирівнювання умов здійснювалося наступним чином:

- експериментальна і контрольна групи формувалися на базі педагогічних коледжів, що мали приблизно однаковий обсяг навчального навантаження й умови навчання;

- групи формувалися на основі попарного порівняння: якщо для студента експериментальної групи не вдавалося підібрати відповідного студента з контрольної групи, то такий студент брав участь в експерименті, але його результати не враховувалися й навпаки. Зі студентами експериментальної групи (ЕГ) протягом двох років проводилася робота за програмами з оновленим змістом і структурою, спрямована на формування соціокультурної компетентності шляхом реалізації визначених педагогічних умов та структурно-функціональної моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах із використанням соціокультурно зорієнтованого навчально-методичного комплексу «Основи соціокультурної взаємодії майбутніх учителів початкової школи». У контрольній групі (КГ) заняття проводилися за стандартними навчальними програмами.

Для вивчення стану сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах у межах дослідження підбрано комплекс методів і методик:

- перша група методів і методик зорієнтовувалася на діагностику аксіологічно-особистісного компонента соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Сформованість аксіологічно-особистісної сфери студентів вивчалася шляхом використання тесту на визначення рівня мотивації особистості до соціокультурної діяльності, адаптованого автором за Н. Білоцерківською, модифікованого тесту «Незакінчена пропозиція» за методикою Сакса-Сіднея та опитувальника для діагностики рівня емпатійних здібностей за методикою В. Бойка;

- друга група методів і методик спрямовувалася на вивчення культурно-когнітивного компонента соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Його оцінювання

здійснювалося за допомогою тесту Гілфорда «Соціальний інтелект», адаптованого автором,

- третя група методів і методик спрямовувалася на вивчення мотиваційно-діяльнісного компонента соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи. З цією метою здійснювалося спостереження за студентами педагогічних коледжів в активній діяльності (вирішення проблемних ситуативних завдань, авторський опитувальник для оцінювання мотиваційно-діяльнісного компонента соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи, методика діагностики поведінки особистості в конфліктній ситуації (опитувальник Кеннета Томаса (Kenneth Thomas) «Визначення способів регулювання конфліктів», адаптований Н.Гришиною);

- четверта група методів спрямована на вивчення комунікативно-рефлексивного компонента соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Для його оцінювання використовувалися: анкета для діагностики рівня розвитку комунікативних умінь студентів, адаптована автором за К. Ширяєвою, експрес-опитувальник «Індекс толерантності», адаптована автором за Г. Солдатовою.

Окрім застосування різних тестів і методик щодо виявлення рівня сформованості соціокультурної компетентності в майбутніх учителів початкової школи, власні узагальнення будувалися й з огляду на спостереження протягом усього навчання за вміннями та навичками студентів, самостійністю їхнього мислення, відносній легкості, швидкості та міцності опанування знань і вмінь, за ступенем засвоєння матеріалу й застосування його на практиці, за оригінальністю й кмітливістю у вирішенні теоретичних і практичних завдань, за розвитком соціокультурного досвіду.

Шляхом узагальнення даних констатувального етапу експерименту встановлено, що значна кількість майбутніх учителів початкової школи має недостатній рівень соціокультурної компетентності: нормативно-базовий рівень показали 50,27% і 48,9% опитуваних експериментальної та контрольної груп відповідно, продуктивно-пошуковий рівень – 30,29% і 32,3% відповідно, оптимально-допустимий, проблемно-творчий рівень виявили лише 19,44% і 18,8% відповідно.

Ефективність проведення дослідно-експериментальної роботи, яка дає змогу прогнозувати результативність формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в контексті доцільності використання визначених у межах дослідження педагогічних умов та сконструйованої структурно-функціональної моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах підтверджується отриманими експериментальними результатами. Порів-

няльні дані етапів дослідно-експериментальної роботи (констатувального і підсумкового) свідчать про позитивну динаміку рівневих характеристик соціокультурної компетентності студентів (за аксіологічно-мотиваційним, культурно-когнітивним, комунікативно-діяльним, особистісно-рефлексивним показниками), а також в показниках абсолютного приросту, відображають динаміку проблемно-творчого (+18,71%), продуктивно-пошукового (+18,71%), оптимально-допустимого (-2,63%) та нормативно-базового (-18,08%) рівнів соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Висновки. Таким чином, алгоритм організації дослідно-експериментальної роботи щодо формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах передбачав розробку і реалізацію теоретичного задуму експерименту; чітке визначення етапів експерименту і окреслення очікуваних результатів кожного етапу і експерименту в цілому; розробку і подальшу реалізацію методики експерименту; отримання комплексу експериментальних даних.

Обробка результатів експерименту охоплювала: вибір форм і методів контролю; вибір критеріїв соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи та визначення його показників (якісних і кількісних); вибір способу наочного представлення результатів і зіставлення результатів різних етапів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Грабовецький Б.Є. Методи експертних оцінок: теорія, методологія, напрямки використання : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2010. 171 с.
2. Жосан О.Е. Педагогічний експеримент : навчально-методичний посібник. Кіровоград : Вид-во КОІППО ім. В. Сухомлинського, 2008. 72 с.
3. Кількісні методи експертного оцінювання: наук.-метод. розробка / уклад. В.П. Новосад, Р.Г. Селіверстов, І.І. Артим. Київ : НАДУ, 2009. 36 с.
4. Симонов В.П., Черненко Е.Г. Десятибалльные шкалы оценки степени обученности по предметам. Москва : Граф-Пресс, 2002. 72 с.
5. Федорова Н.Ф. Про педагогічну експертизу. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2017. № 4 (59). С. 14–22.